

УДК 159.923.3

СУБ'ЄКТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ САМОСТІЙНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Павлюк М. М.,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Міжрегіональної Академії Управління Персоналом, м. Київ, Україна

У статті здійснено аналіз наукових підходів до інтерпретації понять «суб'єкт» та «суб'єктність» як психологічних феноменів у контексті вивчення самостійності особистості майбутніх фахівців. Проаналізовано окремі аспекти розвитку суб'єктних властивостей особистості. Висвітлено основні суб'єктні характеристики особистості та визначено рівні суб'єктності у процесі становлення самостійності майбутніх фахівців. Описано стадії розвитку суб'єктності, як ключові механізми формування ціннісної системи особистості. Підкреслено, що несформованість ціннісних орієнтацій призводить до стану особистісної безпорадності, яка характеризується відсутністю підпорядкування в ієрархії цінностей, заміщенні активних дій, розрізненими нецільеспрямованими невротичним фрустраційними реакціями. Ціннісна невизначеність може призводити до поспішних, руйнівних дій та необгрунтованих рішень і вчинків.

Ключові слова: суб'єктність, самостійність, активність, особистість, ініціативність, саморегуляція.

Актуальність дослідження. Сучасний соціально-політичний стан розвитку суспільства, як ніколи раніше, вимагає активного включення людини в процес власної життєтворчості, висуває вимоги до неї як до активного суб'єкта власного перетворення, суб'єкта особистісного саморозвитку. Тому зрозуміло, якою гострою є потреба у психологічних дослідженнях проблем активізації внутрішніх резервів людини, особливо юнацтва в період особистісно – професійного становлення. З огляду на це, великої цінності набуває вивчення феномену самостійності особистості та пошук ефективних шляхів управління її саморозвитком.

Проблема суб'єктності у контексті самостійності особистості найактуальнішою стає в юнацькому віці, коли вирішуються найбільш важливі завдання розвитку особистості, а саме: інтеграція і побудова цілісного образу Я, досягнення самоідентичності, особистісне, соціальне і професійне самовизначення. За логікою і закономірностями становлення особистості, молода людина на початку дорослого життя має визначити свої цінності, життєві наміри і взяти відповідальність за їх реалізацію, тобто стати самостійним суб'єктом особистісного саморозвитку.

Аналіз досліджень та публікацій у цьому напрямку. Проблема суб'єктності належить до однієї з найбільш актуальних у всіх людинознавчих науках. Початок її розвитку у психології відноситься до 20-30-х років ХХ-го століття, хоч широке поширення психологія

суб'єкта одержала лише в останні десятиліття. Сьогодні суб'єктність набуває статусу методологічного принципу й одночасно виступає предметом активних досліджень. Вивчаються прояви суб'єктності в активності особистості (В.А. Петровський), суб'єктність у контексті особистісної свободи (Г.О. Балл), компоненти суб'єктного досвіду (А.К. Осницький), механізми суб'єктності (В.О. Татенко), закономірності розвитку суб'єктності в онтогенезі (А.В. Захарова, Д.І. Фельдштейн, В.І. Слободчиков, Г.А. Цукерман, Н.Х. Александрова), внутрішні передумови й зовнішні прояви суб'єктності (О.М. Волкова), принципи організації освітніх систем, спрямованих на розвиток суб'єктності (В.В. Давидов, І.В. Дубровіна), специфіка суб'єктності педагога (Е.Н. Волкова, Т.В. Маркелова) тощо.

Основою для вивчення категорії суб'єктності стала концепція людини як суб'єкта, яку розроблена С.Л. Рубінштейном і розвинута у працях К. О. Абульханової-Славської, Б. Г. Ананьєва, Л. І. Анциферової, А. В. Брушлинського і ін.

У своїх працях С. Л. Рубінштейн визначав якість суб'єкта як детермінанту здійснюваних людиною змін у світі (активність), її здатність до самостійності, самодетермінації і самовдосконалення [1].

Важливими у плані розробки проблематики суб'єкта виявились роботи К. О. Абульханової-Славської, яка запропонувала принцип аналізу особистості через її життєдіяльність, через спосіб життя. Суб'єкт життя в її трактуванні постає як такий, що активно перетворює обставини власного життя і формує в певних межах позицію й лінію свого життя. Категорія життєвої позиції при цьому означає спосіб самовизначення особистості в житті, «сукупність реалізованих життєвих відносин, цінностей, ідеалів і знайдений характер їхньої реалізації, який і визначає подальший хід життя» [5].

В основі суб'єктності, за Л. І. Анциферовою, лежить ініціативно-творче начало, яке має екзистенціальне значення для людини, виступає умовою її життя. Самостійна особистість як суб'єкт «творить» себе, вибудовуючи простір власного життя, унікальний життєвий світ, ставить цілі і намічає життєві плани, обирає стратегії життя, створює умови для розвитку власної особистості, протистоїть тиску несприятливих соціальних і культурних чинників [1].

Г. О. Балл розглядає суб'єктність у контексті особистісної свободи і пов'язує її з такими рівнями активності, в детермінації яких провідну роль відіграють внутрішні фактори особистості: ініціативний, вольовий, творчий, надситуативний, самоуправління [2]. У роботі О.М. Волкової суб'єктність пояснюється як особистісна властивість людини, що розкриває сутність її способу буття і полягає в усвідомленому та діяльному ставленні до світу і себе у ньому, здатності здійснювати взаємозумовлені зміни у світі й у людині.

Загалом, проблема суб'єктності в сучасних дослідженнях пов'язується з наділенням людини якостями бути активною, самостійною, здатною до здійснення специфічно людських форм життєдіяльності. У широкому сенсі суб'єкт розглядається як творець власного життя, розпорядник душевних і тілесних сил; здатний перетворювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення, ставитись до самого себе, оцінювати способи своєї діяльності, контролювати її хід і результати, змінювати її прийоми.

Виклад основного матеріалу. У новому Законі про вищу освіту зазначається, що провідною у сучасному розумінні підготовки майбутніх фахівців відповідної галузі є компетентнісна парадигма, згідно з якою ключовими рисами особистості майбутнього фахівця мають стати самостійність, незалежність, ініціативність, суб'єктність.

Орієнтуючись на основні положення нового Закону про вищу освіту, можемо відмітити, що реальний процес навчання у сучасних ВНЗ недостатньо враховує суб'єкт-суб'єктну парадигму у сучасній освіті, і часто-густо вона так і залишається на рівні виступів на наукових конференціях чи наукових публікаціях останніх років, а реальної її реалізації та практичного втілення так і не відбувається.

Така ситуація у вищій школі зумовлена, на наш погляд, багатьма чинниками, насамперед, недостатньою професійною мотивацією сучасної студентської молоді, внаслідок чого вони опиняються на обраних батьками, чи обраних випадково спеціальностях, які не узгоджуються з їх інтересами та здібностями. Тобто, відсутність внутрішньої мотивації до навчання у самих студентів, а також недостатньою здатністю та можливістю викладачів створити належні умови для становлення самостійності майбутнього фахівця через переважаність зокрема суто технічними, замість змістових видами діяльності у ВНЗ.

Сучасний викладач у ВНЗ, наприклад, сьогодні має турбуватися більше про індекс Хірша, який оцінює його наукову продуктивність, де беруться до уваги кількісні, а не якісні показники. Тобто замість того, щоб викладач зміг приділити часу змістовому наповненню навчальних дисциплін та розробці нового методичного інструментарію для розвитку самостійності майбутніх фахівців, безпосередній взаємодії зі студентами, він сьогодні значну частину часу витрачає на різні форми звітності, замість того, щоб мати час для конструювання нових технологій навчання для більш повного розкриття потенціалу суб'єктності у майбутніх фахівців. Окрім того, багато викладачів у вищій школі недостатньо розуміють внутрішні психологічні механізми становлення самостійності особистості у студентському віці.

Зважаючи на це, ми проаналізували деякі аспекти розвитку суб'єктних властивостей особистості. У вітчизняній філософській,

психологічній та педагогічній науці як альтернатива безсуб'єктній парадигмі, де пізнання і діяльність пояснювалися без активної ролі людини, поступово обґрунтовується антропологічна парадигма, суб'єктний підхід, орієнтація на вільний, індивідуальний, творчий розвиток особистості, формування у неї активної життєвої позиції. Саме ці наукові конструкти стали основою формування уявлень про суб'єктність самостійної особистості у сучасному розумінні.

У методологічному сенсі для нас є важливим те, що «прояви людини як суб'єкта життєдіяльності можна звести до трьох систем координат: 1) «об'єктно-об'єктної», коли вона не виділяє себе із природної цілісності та функціонує, в основному, як жива істота; 2) «суб'єктно-суб'єктної», коли людина вступає в соціально опосередковані відносини з іншими і відображає соціально зумовлені сутнісні характеристики; 3) «суб'єктно-об'єктної (суб'єктної)», коли вона за допомогою саморозуміння оволодіває собою і є суб'єктом, що рефлексує (пізнає самого себе).

У психологічній науці проблему суб'єкта найбільш глибоко розроблено в працях С. Л. Рубінштейна, Д. Н. Узнадзе, Б. Г. Ананьєва та деяких представників гуманістичної психології. Саме ця проблема в її психологічному аспекті є в останній час однією з головних. Найбільш розгорнуту концепцію людини як суб'єкта діяльності було сформульовано С. Л. Рубінштейном, який наголошував на важливості того, що суб'єкт як активна сторона, діяч реалізує свою активність не тільки в зовнішній, а й у внутрішній діяльності, куди слід включати свідомість та самосвідомість [5]. Це дозволило сформулювати продуктивну та адекватну концепцію діяльності, що демонструє взаємовплив людини, що діє, та ситуацію, в якій вона діє.

Як підкреслює О. Злобіна, «сучасна пізнавальна ситуація репрезентує кризу уявлень про суб'єкт, запропонованих новоєвропейським класичним раціоналізмом. Суб'єкт, що теоретично розглядався як втілення цілераціональності, втілення рефлексивності та свободи, виявився досить далеким до реальних прототипів». Поняття «суб'єкт» у Л. Г. Сокурянської більшою мірою визначає діючу особу. Адже суб'єкт – це індивід або група, що не тільки діють активно, але їх діяльності притаманні самостійність, самодіяльність, продукування тих чи інших соціокультурних форм. Роблячи акцент на розгляді феномена самостійності окремої людини як особливого типу, її поведінки та особливого характеру взаємодії зі світом, а також на змістовній структурі компонентів процесу її становлення та розвитку, досліджує Ю. І. Гіллер. На його думку, самостійність окремої людини є комплексною взаємодією людини та ситуації, а наявність суб'єктного потенціалу людини є однією з головних умов самостійності. Враховуючи означене, ми виходимо з того, що суб'єкт

– це достатньо узагальнене поняття, яке інтегровано об'єднує в собі різні рівні прояву активності, ініціативності, самостійності, творчості на основі усвідомленого і мотивованого відношення до навколишнього світу, діяльності й інших людей.

Через обумовлене потребами та соціальним досвідом особистості вибіркове сприйняття та засвоєння рольових приписів суспільного середовища, вона може бути і об'єктом, і суб'єктом водночас. Коли людина є суб'єктом соціальних відносин, ми можемо говорити про її суб'єктність. Найбільш повне трактування терміну «суб'єктність» надається В. А. Петровським у його дослідженні цього феномена в психології [4]. Під «суб'єктністю» він розуміє властивість індивіда бути суб'єктом активності. Стосовно людини «бути суб'єктом» – означає бути носієм ідеї «Я», а це, у свою чергу, означає, що людина мислить, сприймає, переживає і здійснює себе як причину себе самої (з лат. *causa sui* – причина себе). Потреба людини виступити перед собою, випробувати себе в своїй першопричинності по відношенню до світу, врешті-решт, обґрунтувати перед собою тотожність «Я=Світ», утворює глибинне джерело її надситуативної активності. Суб'єктність людини виявляється в її вітальності, діяльності, спілкуванні, самосвідомості як тенденції до самовідтворювання. З цього виходить, що, перш за все, суб'єктність необхідним чином виступає в актах цілеполягання (відтворення передбачає наявність «образу-еталону», що постійно оновлюється, спрямовує процес відтворення сутнього); по-друге, суб'єктність обумовлює свободу (врешті-решт, саме особисто індивід, а не хтось інший «за нього», здійснює відтворення, спрямовує цей процес і вказує на його завершення); і, по-третє, суб'єктність неможлива поза розвитком (індивідові доводиться діяти в складному, непередбачуваному, мінливому середовищі, і з цієї причини відтворенню підлягають нові, такі, що позначилися на попередньому кроці, способи відтворення). Таким чином, особистість як суб'єкт діяльності набуває таких якостей, як самостійність, ініціативність, відповідальність, здатність до саморегуляції. Відповідно, до суб'єктних характеристик того, хто навчається, відносять мотиваційну сферу, самооцінку, «Я-образ» та здатність до саморегуляції.

Дослідження Пригіна [5], що розглядає особистість і як суб'єкта життя, і як суб'єкта діяльності, показало, що процеси регуляції діяльності суб'єктом і процеси свого життєвого шляху взаємопов'язані неоднозначно. Успіх в діяльності не завжди передбачає успіх у житті (втім, як і навпаки). Суб'єкт, що вміє ефективно організувати свою діяльність і самостійно досягти в ній успіху, в побудові свого життєвого шляху, може виявитися далеко не таким успішним. Такого роду факти мають компенсаторний характер і виводять на проблеми пріоритету цінностей, мотивів і дослідження феноменології різних

форм прояву суб'єктності їх взаємообумовленості і взаємозв'язку.

Високий рівень суб'єктності визначає самостійність, як якість, що розглядається в контексті концепції особистісної безпорадності Д. А. Цирінг [6]. Ми будемо виходити з теоретичної концепції суб'єкта, що базується на двох основних положеннях: «По-перше, поняття суб'єкта – це специфічний спосіб організації, де під організацією передбачається, специфічна, цілісна система. По-друге, важливим у теоретичному визначенні суб'єкта є те, що його сутність пов'язана не тільки з гармонією, впорядкованістю, цілісністю, а з дозволом протиріччя – активність суб'єкта проявляється в постійному вирішенні протиріччя між тією організацією, яку представляє особистість, включаючи її цілі, мотиви, домагання, і зовнішніми умовами та вимогами» [6]. Якщо розглядати суб'єкта як носія певних людських якостей, потенцій, неможливо залишити без уваги суб'єктність як атрибутивну характеристику суб'єкта, яка вбирає всередину себе всі якості, притаманні йому. Виходячи з цього, «суб'єктність – це якість, похідна від суб'єкта, спосіб реалізації людиною своєї людської сутності». Важливо підкреслити, що кожна людина реалізує себе в житті як суб'єкт, в більшій чи меншій мірі.

У дослідженнях Д.А. Цирінг особистісна безпорадність і самостійність має два полюси континууму, які співвідносяться з різними рівнями суб'єктності. «Знаходження людини на тій чи іншій точці континууму «особистісна безпорадність – самостійність» є індикатором її рівня суб'єктності, тобто її здатності перетворювати дійсність, а також власну життєдіяльність, керувати своєю діяльністю» [6].

Опис активності як основу проявів суб'єктності можна зустріти в роботах А.А. Бодальова, А.А. Брегадзе, Б.А. В'яткіна, М.В. Єрмолаєва, В.А. Машина, Д.В. Пивоварова, Е.А. Сергієнко, А.К. Осницького і ін. Активність, в свою чергу описується як особлива якість взаємодії суб'єкта з реальністю (з об'єктом), спосіб особистісного самовираження і самоздійснення, при якому особистість досягає своєї цілісності, самостійності і стає суб'єктом, що розвивається самостійно.

А.М. Трещов називає активність інтегративною властивістю особистості, а суб'єкта – носієм активної взаємодії людини зі світом. А.К. Осницький підкреслює: «Виразність суб'єктності добре виявляється при визначенні ступеня відповідності активності, що розвивається людиною в даний момент, і тим видом активності (частіше – діяльності), у яку вона залучена обставинами свого життя». Він також зазначає, що власне суб'єктну активність можна визначити в тих сферах діяльності, в яких людина вільно визначає міру суб'єктної включеності і міру своєї творчості при досягненні цілей. При цьому, аналізуючи взаємозв'язок понять «суб'єкт і активність», А. К. Осницький говорить про те, що потрібно прояснити

про яку активність йдеться. Навіть якщо мова йде про дії людини, її діяльність, потрібно з'ясувати, наскільки вона активна в цій діяльності, наскільки є її суб'єктом, а не пасивним виконавцем чужої волі, потрібно також вказати, які з психічних явищ є дійсним надбанням суб'єкта і з чого ця сама суб'єктність складається.

На думку А.В. Петровського та М.Г. Ярошевського, «активність як діяльний стан суб'єкта детермінована внутрішньо, з боку його відносин до світу, і реалізується зовні, в процесах поведінки» [4], тому для вивчення специфіки активності самостійного, адаптивного і безпорадного суб'єкта необхідно спостереження за його поведінкою.

Таким чином, можна сказати, що люди з особистісної безпорадністю, для яких характерний низький рівень суб'єктності, відмовляються від прояву своєї суб'єктності, від можливості вибирати і приймати рішення, вони надають це право іншому суб'єкту (людині, релігії, державі).

Суб'єктність розглядається як конструктивна характеристика особистості, а ознаками високого рівня суб'єктності (В.А. Петровський) виступають акти неадаптивної активності. «Дії дають нам початкову характеристику активності як початкового моменту прогресивного руху діяльності» [4]. Отже, для самостійності, яка визначає високий рівень суб'єктності, характерні прояви неадаптивної, творчої активності, важливий аспект якої полягає у здійсненні свободи суб'єктом [4]. Як зазначає К. А. Абульханова, «самостійність – це риса, яка є головною характеристикою суб'єкта діяльності, існує в імпліцитному вигляді, як потреба певної міри незалежності» [4].

Визначальна характеристика неадаптивності, як вважає В.А. Петровський, є джерело динаміки індивіда, його існування і розвитку. Співвідносячи самостійність з високим рівнем суб'єктності, слід підкреслити домінуючу роль внутрішніх, суб'єктивних чинників в регуляції поведінки. Самостійність розвивається в онтогенезі у міру набуття досвіду самостійного вирішення ситуацій різного рівня складності. Самостійність суб'єкта проявляється у ставленні до речей, подій, інших людей і себе. Високий рівень суб'єктності, характерний для самостійних особистостей, проявляється в особливій «формі прояву і організації самовідносини людини до самої себе як до суб'єкта, ставлення до інших як до унікальних суб'єктів, до професійної діяльності як креативної та інноваційної, в якій відбувається її саморозвиток, підтримання відтворення себе як автора власного буття у світі» [4]. Таким чином, самостійність характеризується проявом надситуативної активності, прийняттям відповідальності і вираженою суб'єктною позицією, яка визначає свободу в здійсненні усвідомленого вибору способу дії.

У теорії В. А. Петровського, крім неадаптивної, описується активність адаптивна (згідна), результатом якої є наближення до мети. У нашому випадку, цей вид активності характеризує середній рівень суб'єктності. Можна припустити, що даний тип визначає виражена соціальна спрямованість і достатня конкретність (прагнення до досягнення конкретних, соціально значущих цілей). Для адаптивного типу характерна опора на «зовнішню стимуляцію», на зовнішні умови і вимоги, що веде до негнучкості в поведінкових реакціях і в процесі переробки інформації. Їх прояви в поведінці можуть бути схожі з проявами самостійних, але їх вирішення при цьому базуються не на внутрішніх цінностях, а детермінуються зовнішніми стимулами. Такі люди опиняються залежними від зовнішніх обставин, в процесі досягнення цілей їм доводиться «підлаштовуватися» під зовнішнє оточення. Виходячи, з специфіки, активності, даного типу було підібрано відповідну назву «адаптивні».

Суб'єкта відрізняє те, що він виступає саморозвиваючою системою, у якій знаходиться у процесі постійного становлення. Як зауважує К. А. Абульханова, суб'єкт постійно вирішує завдання свого вдосконалення [4]. Система внутрішніх умов, через яку здійснюється перелом зовнішніх впливів, може бути охарактеризована, перш за все, сукупністю тих особливостей особистості, які визначають її безпорадність або самостійність і перешкоджають (в разі безпорадності), або, навпаки, дозволяючи (в разі самостійності) їй бути активною, успішно діяти в зовнішньому середовищі, проявляючи свою суб'єктність.

Системний характер психіки є предметом дослідження в працях Ю.І. Александрова, Б.Ф. Ломова, Г.П. Щедровицького, О.К. Тихомирова, В.А. Барабанщикова, Е.В. Галажинського, А.В. Карпова, В.Є. Клочко, Є.А. Сергієнко та ін. При вивченні психологічного змісту і структури самостійності, ми виходили із розуміння того, що прояви специфічної активності, можна пояснити, виходячи із властивостей цілісної системи, одним із компонентів якої вона слугує. Вищерозміщені рівні системи, в даному випадку, особистісні особливості, що являють собою самостійність, визначають специфіку її активності. Таким чином, самостійність виконує системотвірну функцію для суб'єкта як системи.

Самостійність як високий рівень суб'єктності неможлива без розвиненої системи ціннісних орієнтацій, без чіткої ієрархії, переваг, яка допомагає людині визначитися з тим, що їй потрібно і чого вона хоче. Навіть у складних ситуаціях самостійність, яка визначає високий рівень суб'єктності передбачає пошук причин невдачі, труднощів, при цьому аналізується, оцінюється реальний стан речей, порівнюються нинішні дії із діями минулими. Головним результатом такого оцінювання є висновок особистості про те, чи може людина

контролювати ситуацію, чи може її змінити. У тих випадках, коли ситуація розцінюється як підконтрольна, особистість як суб'єкт активності, орієнтуючись на систему ціннісних орієнтацій, здатна використовувати конструктивні стратегії, що перетворюють ситуацію на позитивну.

Для адаптивного типу є характерною орієнтація на соціальні цінності. Його поведінка зумовлена зовнішніми впливами, тому не маючи чітких власних переконань, особистості, що належать до даного типу мають потребу в зовнішньому стимулюванні. В житті представники даного типу намагаються не відповідати встановленим з боку суспільства вимогам, очікуванням, нормам. У процесі досягнення успіху, вони, в першу чергу, прагнуть побачити якісь зовнішні показники, тобто їм необхідно отримувати постійне підкріплення своїх дій із зовнішнього середовища. Така поведінка людей, що належать до адаптивного типу, обумовлена недостатнім рівнем розвитку суб'єктності.

С. Мадді показав, що в тих випадках, коли домінують біологічні та соціальні потреби, людина сприймає себе як втілення соціальних потреб і ролей і пливе «за течією», тобто будує життя адаптивним чином. Коли ж на перше місце виходять психологічні потреби, тоді людина задається питанням про сенс, будує образ майбутнього, і у неї виникає потужна опора для опосередкування свого життя у вигляді життєвих цілей, смислів, що повністю перебудовує структуру регуляції його діяльності.

Низька вираженість ціннісних орієнтацій властива людям з особистісною безпорадністю, що характеризується відсутністю підпорядкованості в ієрархії цінностей, узагальнені і моральні відносини витісняються особистісними мотивами, минулими орієнтирами. На поведінковому рівні це відображається у в тому, що людина із особистісною безпорадністю заміщує активні дії, розрізненими, нецілеспрямованими невротичним фрустраційними реакціями. У стані ціннісної невизначеності вона може здійснювати поспішні, руйнівні дії (соціальна дезадаптація, кримінальна поведінка, алкогольна або наркотична залежність та ін.), вчинки, які не властиві її стану та характеру. На кожній стадії розвитку суб'єктності вибір переважаючого механізму формування ціннісної системи визначається складним комплексом внутрішніх і зовнішніх факторів. Внутрішні психологічні чинники та чинники зовнішнього соціального середовища визначають особливості розвитку системи ціннісних орієнтацій.

Висновок. Самостійність є системною якістю суб'єкта, яка має специфічний зміст і структуру, що виявляється в активності особистості. Суб'єктність відображає цілісний підхід до розгляду особистості, вказує на її діяльнісний характер та активно-

перетворювальні функції. Це забезпечує досягнення прийнятих цілей та розвиток системи ціннісних орієнтацій. Такий процес становлення особистості підпорядковується певним закономірностям: переважання протягом індивідуального розвитку дії тих чи інших факторів і механізмів, які обумовлюють розвиток суб'єктності, що визначає рівень розвитку індивідуальної системи цінностей, який в свою чергу, відповідає певному типу особистості.

Список використаних джерел:

1. Анцыферова Л. И. Психологическое содержание феномена субъект и границы субъектно-деятельностного подхода / Л. И. Анцыферова // Проблема субъекта в психологической науке ; под. ред. А. В. Брушлинского, М. И. Воловиковой, В. Н. Дружинина. – М.: «Акад. проект», 2000. – С. 27-42.
2. Балл Г. А. Психологическое содержание личностной свободы : сущность и составляющие / Г. А. Балл // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18. – № 5. – С. 7-19.
3. Петровский В. А. Личность в психологии. Парадигма субъектности / В. А. Петровский. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 440 с.
4. Прыгин Г. С. Психология самостоятельности : монография / Г. С. Прыгин. – Ижевск, Набережные Челны : Изд-во Института управления, 2009. – 408 с.
5. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – 2-е изд. – М. : Педагогика, 1976. – 416 с.
6. Циринг Д. А. Личностная беспомощность и самостоятельность как полярные комплексные характеристики личности / Д. А. Циринг // Материалы IV Всероссийского съезда РПО (18-21 сентября 2007 года) : в 3-х т. – Москва ; Ростов н/Д : Изд-во «Кредо», 2007. – Т.3. – С. 311.

REFERENCES:

1. Antsyferova, L.I. (2000). Psychological content of the phenomenon of the subject and the subject-border activity approach. *The problem is the subject of psychological science*. A.V. Brushlinskii, M.I. Volovikova & V.N. Druzhinin (Ed.). Moscow: «Akad. projekt» [in Russian].
2. Ball H.A. (1997). Psihologicheskoe soderzhanie lichnostnoi svobody: sushchnost i sostavliaiushchie [Psychological maintenance of personal freedom: the essence and components]. *Psikhologicheskii zhurnal – Psychological Journal*, Vol.18, 5, 7-19 [in Russian].
3. Petrovskii, V.A. (1996). *Lichnost v psihologii. Paradihma subektnosti [Personality psychology. The paradigm of subjectivity]*. Rostov-na-Donu: Feniks [in Russian].
4. Pryhin, H.S. (2009) *Psikhologhiia samostoiatelnosti [Psychology of independence]*. Izhevsk, Naberezhnye Chelny: Izd-vo Instituta upravleniia [in Russian].
5. Rubinshtein, S.L. (1976). *Problemy obshchei psihologii [Problems of general psychology]*. (2-d. ed.). Moscow: Pedahohika [in Russian].
6. Tsirinh, D.A. (2007). Lichnostnaia bespomoshchnost i samostoiatelnost kak

poliarnye kompleksnyye kharakteristiki lichnosti [The personal helplessness and self-sufficiency as polar complex personality characteristics]. Proceedings from IV Vserossiiskii sezd RPO (18-21 sentiabria 2007 hoda) – 4-th All-Russian Congress of RPO (Vol. 3, pp. 311). Moscow, Rostov n/D: Izd-vo «Kredo» [in Russian].

Павлюк М. М. Субъектность в контексте самостоятельности личности. В статье проведен анализ научных подходов к интерпретации понятий «субъект» и «субъектность» как психологических феноменов в контексте изучения самостоятельности личности будущих специалистов. Проанализированы отдельные аспекты развития субъектных свойств личности. Освещены основные субъектные характеристики личности и определены уровни субъектности в процессе становления самостоятельности будущих специалистов. Описаны стадии развития субъектности, как ключевые механизмы формирования ценностной системы личности. Подчеркнуто, что несформированность ценностных ориентаций приводит к состоянию личностной беспомощности, которая характеризуется отсутствием подчинения в иерархии ценностей, замещении активных действий, разрозненными нецеленаправленными невротическим фрустрационная реакциями. Ценностная неопределенность может привести к поспешным, разрушительных действий и необоснованных решений и поступков.

Ключевые слова: субъектность, самостоятельность, активность, личность, инициативность, саморегуляция.

Pavliuk M. M. Subjectivity in the context of personal self-dependence. The article analyzes the scientific approaches to interpretation of the concepts of "subject" and "subjectivity" as psychological phenomena in the context of personal self-dependence of future specialists. Some aspects of the development of personal subjective characteristics are analyzed. The main subjective characteristics and levels of subjectivity in the process of future specialist formation are highlighted. The stages of subjectivity development are described as the key mechanisms of a personal value system,.

The article emphasizes that the immaturity of value orientations leads to a state of personal helplessness, which is characterized by absence of subordination in the value hierarchy, substitution of real activities, scattered frustration neurotic reactions without purpose. Value uncertainty can lead to hasty, destructive actions and unjustified decisions and behaviour. It is concluded that personal self-dependence is the result of complex interactions with a specific situation. Disclosure of subjective potential of future professionals is one of the main conditions of self-dependence. An agent integrates different levels of manifestation of activities, initiative, independency, creativity, based on informed and motivated attitude to the surrounding world and other people. Personal self-dependence determines the high level of fulfilment of the need for autonomy, freedom, subjectivity and creativity.

Key words: subjectivity, self-dependence, activity, personality, initiative, self-regulation.